

tal a magyar irodalom mindenkori alakulását befolyásoló vagy meghatározó életműről kell szólnunk. Márpedig kétségtelenül látszik, hogy a szerzővel és szövegeivel való alapos foglalatosság során az olvasókat rendületlenül megszólító művek folytonos újraértékelésének kihívásával akkor lehet a leginkább szembenézni, ha ennek filológiai feltételei éppúgy adóttak, mint ahogy az értelmezői-irodalomtörténeti hagyománnyal való nyílt számvetés lehetősége is biztosított. Úgy vélem, a Stauder Mária és Varga Katalin összeállította, kivételesen alapos és terjedelmes, mégis áttekinthető és jól használható bibliográfia éppen ennek teremti meg (káprázatóan tág) keretét.

A vaskos, 8 403 hosszabb-rövidebb tétel felsorakoztató kötet három nagyobb részre tagolódik. Az első Babits Mihály saját, nyomtatásban megjelent műveinek részletes leírását adja; a bibliográfia az önálló kötetek és ismertetéseik, a periodikumokban publikált, illetve a közreműködőként jegyzett művek csoportjain belül időrendben halad előre. Ezt követi az interjúk és nyilatkozatok, majd az idegen nyelven, fordításban megjelent írások jegyzéke. A könyv második része a szakirodalom részletekbe menően alapos föltárása, ismét különválasztva a köteteket és az önálló tanulmányokat, esszéket. A bibliográfiai feldolgozás ezt követő, utolsó szakasza pedig a Babits Mihály-i életmű utóéletét veszi számba, például a hozzá írott verseket, a neki ajánlott köteteket. A szerkesztők munkáját dicsérendő: az eligazodást az önmagában is igen tanulságos név- és címmutató, a levelek mutatója, továbbá az segítő, hogy a tételekben — további adatok forrásoként — gyakorta találunk további tételekre utaló hivatkozásokat.

A filológiai kutatások és összegzések pontossága egyrészt előfeltétele az irodalom releváns történeti megközelítésének. A kötet szinte pótolhatatlan segítséget jelenthet például ilyen kérdéseken töprengve: valamely értekezők elsősorban mely Babits-művekről szólnak, avagy a különféle folyóiratok — akár a költő korában, akár később — milyen súllyal kötődtek, miképp viszonyultak a babitsi alkotásmódhoz, világszemlélethez vagy hagyományhoz? Másfelől az ehhez hasonló kérdések fölvetése bizonyíthatja, hogy a legnemesebb értelemben vett filológia saját irodalomértésünk jellegére kérdez rá, vagyis arra adhat — remény szerint — lehetőséget, hogy a Babitsról való gondolkodás a gazdagon sokszínű tradíció fényében új lendületet és még összetettebb mintázatot nyerjen. A Ba-

bits Mihály Bibliográfia nem csupán könyvészeti szempontból érdemel tehát figyelmet és elismerést, de új utakat nyithat mind a Babits-kutatás, mind a Babits-olvasás számára. (*Argumentum-Magyar Irodalom Hálóza-MTA Irodalomtudományi Intézete*, 1998)

BENGI LÁSZLÓ

KLANICZAY GÁBOR: AZ URALKODÓK SZENTSÉGE A KÖZÉPKORBAN

A középkorban az uralom gyakorlatát a szakralitással kapcsolták össze, illetve támasztották alá. A királyok hatalmukat, beiktatásukat Istentől származtatták, s fogadalmuk szerint országuknak tükröznie kellett az égi ország szent rendjét (hierarchia). A forma hasznosnak bizonyult: a legtöbb cselekvésnek volt egy égi mása, az emberek a természetfölötti felé nyitott világban éltek. Aki a földi világban megtalálta a helyét és itt jól végezte munkáját, teljesítette világi küldetését. Egy ilyen társadalomban természetes, hogy az embereknek szüksége volt a példaadó, szent vezetőkre, akik közvetítettek ég és föld között. A szentek között is különleges megbecsüléssel bírtak a uralkodói dinasztiákból származó szentek. A szent uralkodók a természetfölötti erővel való különleges kapcsolatukkal biztosíthaták a reájuk bízott ország jólétét, uralmuk vallásosan legitimalizálódott az uralkodói dinasztikus szentség újonnan megjelenő gondolatkörével.

Klaniczay Gábor számos publikációt jelentetett meg a keresztény szentekkel kapcsolatban, több szempontból is megvizsgálva a témát. Jelen könyvét néhány éves kutatómunka után, tizenkét évvel ezelőtt kezdte el írni, így most az olvasó egy rendkívül precízen megszerkesztett, nemzetközi összehasonlító témával foglalkozó történelmi munkát vehet a kezébe, amely valószínűleg a külföldi összehasonlításokat is ki fogja állni. A szerző könyve mindenekelőtt tudományos igényvel megírt mű. A bevezetőben kereken húsz oldalon tárgyalja témájának magyar és külföldi irodalmát, alaposan vázolja ezzel az előzményeket.

Az ókori (elsősorban egyiptomi, hellén, római), isten-király bemutatása után, a kereszténységben szintetizálni és újraértelmezni látja az antik uralkodói kultuszok hagyományait, rámutatva arra is, hogy már viszonylag korán megjelenik a *miles Christi* (lásd pl.: keresztény mártírok) saját szakrális presztízse,

amely később Krisztus Király dicsőítésével együtt beolvad majd a szent uralkodók gondolatkörébe. Fontos az a megállapítása Klaniczaynak, hogy a szenteknek és ereklyéiknek a korai kereszténységben megjelenő kultusza nem „a politeizmusból való békés átváltást” szolgálta, hanem a püspökök hagyományátértelmező munkáját dicséri.

A kora középkori első uralkodói (például Szent Zsigmond, Szent Chlodoval, Szent Radegunda stb.) szentek vagy mártírok voltak, vagy kegyesek az alattvalóikkal szemben, s ez nyilván összefüggött a pogány örökség legyőzésével. A szent királyok és királynők kultusza szakrális fegyvernek bizonyult a dinasztia megerősítésében, a külső-, és a belső ellenségekkel szemben. A kultusz megerősítéséhez szükség volt az ereklyékre, amelyek a szentek szent tulajdonságait hordozták itt a földön, mennybemenetelük után.

A könyv a magyar történelmet az európai történelem részeként mutatja be, sajátosan hozzájárulva így az összeurópai folyamatok értelmezéséhez, azzal például, hogy nemzetközi szinten is kiemelkedőnek tartja az 1083-as magyarországi szenttéavatásokat, köztük is Szent István királyunk *elevatio*-ját. Államalapító királyunk volt az első olyan szent, aki pusztán hittérítői és uralkodói tevékenységével érdemelte ki a mennyei koronát, ezzel sok tekintetben modellként szolgált az utókor számára (*rex iustus*). Bár a könyv három nagy másik történelmi modelljében, a szűz hercegében (Szent Imre), az *Athleta Patriae*-ban (Szent László) és a szent hercegnökében (Szent Margit és Szent Erzsébet) is komoly szerepet játszanak az Árpád-ház szentjei, mégis inkább csak meghatározó képviselői saját típusuknak, mintsem formaalkotói.

Klaniczay Gábor könyve komolyabb ismereteket tételez fel az olvasótól a középkori egyetemes- és magyar történelemben. Ez indokolt is, mert több helyen is részletesen tárgyalt analógiákkal szolgál. Ezek megértéséhez azonban az általános figyelemnél többet kíván az olvasótól a szerző, igaz a megalkotott szintézise is több, mint egy általános tájékozottság a témában. (*Balassi Kiadó, 2000*)

PÁNCZÉL HEGEDŰS JÁNOS

MATYIKÓ SEBESTYÉN JÓZSEF: ZSIDÓK SIÓFOKON

Magas színvonalú, megbecsült oktatás és kitartó, szívós munka tette lehetővé a siófoki zsidó polgárság kialakulását, e körből sok

nagy tehetség kinevelődését. E folyamat állomásait kíséri végig a szerző: beszámol a hitközség létrejöttéről és növekedéséről, gazdasági és művelődési eseményeiről, megrajzolja hírességeik arcképvázlatát, majd megrendítő képet fest a megsemmisülésről és a háború utáni újjászületésről.

A siófoki zsidó közösség a múlt században erősödött meg. 1811-ben még csak 8 családot írtak össze, 1880-ra az élénk kereskedelmi forgalmat bonyolító, mezővárosi rangra emelkedett 4,5 ezres lélekszámú helységben viszont már 570 zsidó élt. Szaporodásukkal és gazdasági erősödésükkel párhuzamosan alakultak művelődési intézményeik, amelyek közül kiemelkedő jelentőségű volt a keresztények által is elismert és látogatott magyar nyelvű zsidó iskola, ahol a kiváló tanár, Rónay Adolf tanított ötven éven keresztül. A város és a zsidó közösség életében is fontos állomás a gyógyfürdő 1893-ban történt megnyitása, hiszen a fürdőélet föllendítette az idegenforgalmat, ismert művészeket, tudósokat, pénzembereket vonzott, és felvirágoztatva a város kulturális életét. A fejlődést a háború állította meg. Megrázó névsor emlékeztet a holokauszt áldozataira: gyerekekre, munkaszolgálatosokra, deportáltakra. A szerző nemcsak statisztikai adatokat ismertet, hanem személyes sorsokra is ráirányítja a figyelmet. Beszámol arról az erőfeszítésről is, amellyel a maroknyi túlélő alkotta újjá a közösséget. Tevékenységük eredménye az 1986-ban felépült új zsinagóga.

Matyikó Sebestyén József hosszú, kitartó gyűjtőmunka után megírt könyve megindító és elgondolkodtató. A mai olvasó számára rendkívül tanulságos, mennyi munka, milyen színvonalas — anyagilag is elismert — oktatás és művelődés teremtette meg a polgári életet, amely sok nagy tehetség kibontakozását tette lehetővé. (*Ethnika, Debrecen*)

MÓNA KRISZTINA

BOROS GÁBOR: RENÉ DESCARTES

Ki vonhatná kétségbe, hogy Descartes — érveljenek bár ellene vagy mellette — a legjelentősebb bölcselők egyike. Így szinte föllelgezhetünk, hogy róla — néhány más szerencséshez hasonlóan — már magyarul is olvasható átfogó és korszerű értekezés. Ugyanakkor Boros Gábornak a hasonló színvonalú Spinoza-monográfiát követő könyvét nem pusztán az teszi figyelmünkre érdemessé, hogy szerzője a legújabb szakirodalomban is